

Ömer Seyfettin'den “Millî Benliğe Dönüş” Çağrısı: Primo Türk Çocuğu

Ebru BURCU*

Özet: Primo Türk Çocuğu adlı öykü, kişinin bilinçlenme sürecinde yaşadığı değişimi, millî benliğe dönüş izleği etrafında sorgulamaktadır. Kenan ve Primo'nun yaşadığı bu değişimde, varoluş mücadelesi veren insanın, etrafındaki düşmanlara karşı sadece fiziksel olarak karşı koymasının yeterli olmadığı belirtilmektedir. Nitekim maneviyatını kaybeden kişi ve toplumlar, başka bir yönden de kendilerini savunamazlar.

Kişinin, kendisini oluşturan değerleri tanıyabilmesi ve kimliğinin farkına varabilmesi için “Ben kimim?” ve “Kim olmam gerekir?” seslerine karşı duyarlı olması gerekir. Bu seslere içinde karşılık bulduğu sürece kişi, renksizler ordusundan kendisini ayırmayı başaracaktır.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Primo Türk Çocuğu, millî benlik, uyanış, hümanizm, kimlik

Giriş

Millî edebiyat döneminin başlangıcında önemli bir girişim olan “Yeni Lisan” hareketi Türkçe konusunda duyarlı sanatçıların ve fikir adamlarının Genç Kalemler dergisi etrafında oluşturdukları bir dil hamlesidir. Bu hareket içerisinde aktif rol oynayan Ömer Seyfettin, yazmış olduğu “Yeni Lisan” makalesiyle dil ve edebiyat konusunda yapılması gereken değişiklikleri ayrıntılı bir şekilde ortaya koyar.

Tanzimatın ardından, bir “*ideolojiler mahşeri*” (Emil 1997:150) olarak tanımlanan II. Meşrutiyet döneminde özellikle dikkati çeken başlıca üç ideoloji; Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülüktür. Türkçülük hareketinin dil ve edebiyat sahasındaki yansımaları, Genç Kalemler hareketiyle ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde de yaygın olarak işlenen pek çok konu,

* İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / MALATYA
eburcu@inonu.edu.tr

ilk hareket noktasını Millî edebiyat döneminden almıştır. Bu konulardan biri de, doğu-batı çatışması ve fertlerin yaşadığı kimlik bunalımıdır.

Ömer Seyfettin hikayelerinde kişilerin değişim ve bilinçlenme maceralarını işleyerek okuyucuya bir takım mesajlar vermeye çalışır. Ona göre milliyetçilik şuurunu taşıması gereken bireyler öncelikle aileden almış oldukları terbiyeyle kültürlerini tanımaya başlarlar. Bu yüzden *yabancılarla evlenme sonucu dünyaya gelen çocukların annelerinden yabancı kültür almaları onların milliyetlerini de kaybetmelerine sebep olmaktadır* (Enginün 1984: 61). Yazar bu konudaki eleştiri ve tekliflerini “Primo Türk Çocuğu” adlı hikayede milli benliğe dönüş fikri çerçevesinde ortaya koymaktadır.

Hikâye doğu-batı çatışması ekseninde yaşanan çatışmalarla şekillenir. Metni yüzeysel olarak okuduğumuz zaman ve yazarın niyetini göz önüne aldığımızda, milliyetçi bir bakış açısıyla, kişilerin ve milletlerin kültürel değerlere bağlı olmalarının gerekliliği üzerinde durulduğunu söyleyebiliriz. Hikâyenin birinci düzeyde bu şekilde anlamlandırılması mümkün olmakla beraber, metni derin anlamda sorguladığımız zaman asıl evrensel mesaj şudur; “Kişinin varoluş ve kendini buluş macerasında millî benliğe dönüş büyük önem taşır”. Nitekim *bilinç varolmanın önkoşuludur*. (Jung 1999: 78) Bu tip çok katmanlı yapılar da yazarın niyetinden ziyade, metnin niyeti bizi daha sağlıklı ve evrensel mesajlara ulaştırabilir. Mehmet Kaplan da her iki niyeti, göz önünde bulundurarak hikâyenin özünde, “*millî benliğe dönüş meselesi*” olduğunu belirtir (Kaplan 1997 :244).

Hikâye, meşrutiyetin ilanından dört yıl sonra Selanik’te geçmektedir. Mason localarının yoğun olarak faaliyet gösterdiği bu dönemde, Trablusgarp savaşı ve bu savaşın neticesinde İtalya ile ilişkilerin bozulması , sosyal ve siyasi açıdan karışıklıkların çıkmasına sebep olur.

Primo Türk Çocuğu, Ömer Seyfettin’in diğer hikâyelerinde olduğu gibi bir tasvir bölümüyle başlar. Yazar tarafından yapılan bölümlenmede “Nasıl Doğdu?” ve “Nasıl Öldü?” başlıklarını taşıyan iki bölüm yer alır. Birinci bölümde başlıktan da anlaşıldığı gibi başkişi Primo’nun nasıl doğduğu anlatılır. Bu doğum, Primo’nun kendini bulma ve tanıma macerasının başlangıcı anlamındadır. Ancak Primo’dan önce babası Kenan ön plana çıkarılır. Tasvir bölümünün ardından “*denize inen küçük merdivenin başında, hareketsiz ve mücessem bir gölge dîmdik duruyor*”(s.8) ifadesiyle dikkatler Kenan üzerine çekilir. Burada ilk olarak “gölge” olarak nitelenmesi , Kenan’ın iç dünyasıyla olan çatışmasını ve kararsızlığını sezdi-

rir mahiyettedir. Aynı zamanda mekân tasvirinde kullanılan kelimeler de olumsuz bir havayı yansıtmaktadır:

"Bu serin ve karanlık eylül gecesinin yıldızsız seması altında meyvus ve mustarip Selanik, sanki gündüzki nümâyişlerden , heyecanlardan, gürültülerden yorulmuş gibi , baygın ve sakin uyuyordu". "Kenara çarpan siyah köpüklü deniz". "Bu siyah ve müfteris gecenin gizli kinini fâş etmek istiyordu"(s.7).

Bu tasvirlerin ardından "gölge" sıfatıyla tanıtılan Kenan Bey'le ilgili bilgiler verilir. Yazar-anlatıcının verdiği bilgilere göre; Kenan Bey, savaşı sevmeyen, medeniyetsizliğe karşı, nazikliği, şen ve şuhluğuyla tanınan bir kişidir. Tahsilini Paris'te bitirmiş ve ardından İzmir'de âşık olduğu bir İtalyan kıızıyla evlenmiştir. Dokuz senedir mason olan Kenan, anane, mâzî, vatan, kavmiyet tanımaz, ırk ve muhit nazariyesini de inkâra kalkar.

Hikâyenin başında düşünceli ve iç dünyasıyla çatışma halinde olan Kenan Bey, geçmişi hatırladıkça ve ülkenin içinde bulunduğu durumu düşündükçe sıkıntısı daha da artar:

"Hâl ve tarih birbirine karışarak hezeyan halinde dimağına hücum ediyor, meçhul bir ağız tarafından kulaklarına fısıldıyormuş gibi rabitalı rabitasız bir çok vakalar aklından geçiyor, birden ruhu, hissi, fikri, vicdanı, idrâkı değişiyor, tutuştırucu bir humma nöbeti varlığını eritiyor"(s.11).

Sosyal çalkantılar Kenan Bey'i "ben kimim?" sorusuna ve "olması gerek"e yönelir. Böylece yıllardan beri içinde yaşadığı gafletten uyanır. Burada karşımıza çıkan "ses", simgesel anlamda kişiyi kendisi olmaya çağıran sestir. Hikâyede en çok göze çarpan değişim, kahramanın yaşadığı kendini tanıma ve bulma sürecidir. Hikâyeyi bu değişimi esas alarak da çözümleyebiliriz. Kişilerin ruhsal olarak kendilerini keşfettikleri süreci dikkate aldığımızda çerçeve halinde iki vak'a karşımıza çıkar. Çünkü hikâyede, adeta okuyucunun dikkati "baba"dan "oğul"a geçmektedir. Bu durum aynı zamanda kişinin bireyleşim macerasının tarihsel boyutunu ortaya koymaktadır. Babadaki uyanış, oğulu da etkilemiştir. Ayrıca babanın yanı sıra Primo üzerinde Orhan adlı arkadaşı da etkili olmuştur.

Hikâyede vak'anın karakteri sosyal olandan ferdî olana doğru bir gelişme gösterir. Kenan Bey'in yaşadığı iç çatışma, zamanla onu daha önceden benimsemiş olduğu değerleri sorgulamaya yönelir. Hikâyede kavramlar, yeniden yorumlanma ve anlamlandırılmaya çalışılır. Örneğin, "fazilet" ve "insaniyet" içi boşaltılmış kavramlar olarak görülmekte ve asıl anlamlarının zıttı olan eylemlere hizmet etmektedirler.

Kenan Bey'in sorguladığı bir diğer konu, Avrupa'nın "insaniyet" fikri (hümanizması) dir. İnsaniyet konusunda hayran olduğu Avrupa'nın, aslında Afrika'daki sömürgeci zihniyetinin bir vahşet ve barbarlık olduğunu idrak eder.

Hikâyede kişiler, kavramlar ve semboller seviyesinde çatışan değerleri şu şekilde gösterebiliriz:

	Tematik Güç	Karşı Güç
Kişiler	Kenan Primo Orhan	Mösyö Vitalis Grazia
Kavramlar	Mâzî Türklük bilinci Hümanizm Hâfıza (Tarih bilinci)	Hâl Kendini inkâr, masonluk Avrupa medeniyeti Sömürgecilik Gaflet, inkâr
Semboller	Fes Bursa'daki baba evi Beyaz minareler	Şapka Batılı tarz ev dekoru Katolik kilisesi Müstevlî çan Olimp Dağı

Hikâyedeki çatışmalar şark ve garp dünyasının karşılaştırılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kavramlar seviyesinde, geçmişe bağlılık mâzî ve hâl arasındaki çatışmayla sunulmuştur. Mösyö Vitalis ve Grazia tarihlerine ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlıyken Kenan, hikâyenin başında manevî değerlerine sırtını dönmüş olan bir kişidir. Yaşadığı bireysel değişimin etkisiyle o zamana kadar desteklediği batının hümanizm anlayışının aslında sömürgecilik zihniyetinin bir parçası olduğunu düşünür. Karşı güç grubunda yer alan kavramlar hikâyenin başında Kenan tarafından temsil edilirken, ilerleyen bölümlerde Mösyö Vitalis ve Grazia'nın şahsında Avrupa medeniyetine atfedilir.

Simge değerler arasında sayabileceğimiz Olimp Dağı'yla Eski Yunan'a bir gönderme yapılırken, müstevlî çan kiliseyi temsil etmekte ve yayılmacı bir zihniyetin göstergesi olarak sunulmaktadır.

Hikâyede mekân ve insan arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Tasvir edilen mekânlar, içlerinde barındırdıkları insanların özelliklerini yansı-

maktadırlar. Örneğin Kenan Bey'i, bilinçlenme sürecinde çocukluk dönemine çağırın ses, aynı zamanda ona geçmişin dekoratif yönünü de hatırlatır. Bu açıdan simge değer olarak değerlendirdiğimiz, Bursa'daki baba evi ile Kenan Bey'in evi arasındaki çatışma aynı zamanda unutulmuş ve gelenek ile özenilen modernizmin ve alafranga unsurların çatışmasıdır. Bursa'daki evde beyaz örtülü divanlar, halılar, alaturka saat, selamlık, duvarda asılı olan kılıçlar, kamalar dikkatimizi çekerken Kenan Bey'in evinde, duvarda eski Roma ve Yunan manzaraları, Mösyö Vitalis ve Madam Vitalis'in resimleri, masanın üzerinde Progres ve Jurnal de Selanik gazetelerinin nüshaları karşımıza çıkar. Aynı şekilde kişilerin kıyafet unsurları da aynı toplum içindeki düalizmi yansıtmaktadır.

Grazia ve Mösyö Vitalis'in Kenan'a bakışı ve ondan beklentileri, 1900'lü yıllarda Avrupa'nın Türklerden beklentileriyle örtüşmektedir. Aslında bu talepler Türklerin batılılaşma uğrunda ödemeleri gereken faturalar olarak sunulmaktadır. Nitekim Mösyö Vitalis, Kenan'ın, kızıyla evlenmesine müsaade etmek için bazı şartlar öne sürer:

"Kenan izdivaçdan evvel îratlarını satacak, kızına beş bin lira verecek, Türk âdetlerine sâdık kalmış mutaassıp akrabalarıyla asla münasebet ve ülfette bulunmayacak, doğacak çocukları İtalyan terbiyesi görececek ve İtalyan olacak. Grazia her hususta serbest bulunacak. Kendisine de bazı teşebbüslerinde kullanılmak üzere borç gibi beş bin lira verilecek" (s.21)

Kenan tereddütsüz bu şartları kabul eder ve evlenirler. İki tane çocukları olur. Bu çocukların doğma sırasına göre. İlkine Primo, ikincisine Sekundo adını verirler. Ancak bir süre sonra Sekundo hastalanır ve ölür. Bu noktada ad koyma konusunda iki medeniyet arasındaki fark dikkatimizi çeker. İtalyan ailede adetâ bir makinalaşma anlayışıyla çocukların doğuş sırasına göre isim verilirken, Türklerde çocuğun taşıyacağı ismin mânâsına dikkat edilir. Nitekim Primo, kendisine Oğuz ismini seçer ve bu isme layık olma düşüncesiyle hareket eder.

Hikâyede batıyı temsil eden tiplere baktığımız zaman, bu tiplerin sürekli tarihlerine bağlılıklarına dikkat çekilirken, ötekileşmiş Türklerin tarihlerinden utandıklarını ve geçmişlerinden kaçtıklarını görürüz. Bu çatışma da hem kişiler hem de kavramlar seviyesinde temsil edilir. Buradan hareketle eserde karşımıza çıkan mesajlardan biri de; ruhunu ve maneviyatını kaybeden milletlerin topla, tüfekte savaşamayacakları gerçeğidir.

Kenan Bey, geçmişin ve içinde bulunduğu ortamın muhasebesini yaptıktan sonra bir çıkış yolu bulmaya çalışır. Bir seçim yapmak zorundadır. Ya

geçmişini ve tarihini inkâr ederek bir yabancı gibi yaşayacak ya da kim olduğunun farkına vararak, hem kendisi hem de ailesinin asıl kimliklerine uygun bir şekilde yaşamaları için çalışacaktır. Ancak karısı Grazia, Kenan Bey'in karşısında olmakla beraber oğlu Primo'yu da alarak ülkesi İtalya'ya dönmek istemektedir. Annesi ve babası arasında bir tercih yapmak zorunda kalan Primo, arkadaşı Orhan'ın da tesiriyle asıl kimliğini bulur ve babasıyla kalmayı tercih eder. Hikâyede Kenan Bey'den sonra bireysel anlamda en büyük değişimi yaşayan kişi Primo'dur.

Hikâyenin ikinci bölümü Grazia'nın, Kenan'ı ve Primo'yu terk ederek İtalya'ya gitmesiyle başlar. Babasını ve onun millî değerlerini kendisine rehber edinen Primo, hikâyenin başında kararlı olan ancak daha sonra ümitsizliğe kapılan Kenan Bey'in yerini alır. Hatta ondan daha cesur davranışlar sergiler.

Primo, annesi gittikten sonra ondan bir düşman gibi bahseder. Hatta onu hiç özlemez. Primo, annesi ve babası arasında bir tercih yapmak zorunda kalır. "Anne" nin Türk aile yapısı içinde üstlendiği yapıcı ve birleştirici role karşılık, baba düzen ve otoritenin temsilcisidir. "*Anne olarak kadın, ocağın, ailenin, kökenin, var olanın koruyucusudur; yuvanın sahibesidir. Önce oğul, ardından baba olarak erkek ise, ideallerin fetihlerin, ütopyelerin taşıyıcısıdır*" (Saydam 1997:174). Ailede annenin gidişyle birlikte yaşanan bir parçalanma söz konusudur.

Hikâyeye gerçekçi bir bakış açısıyla yaklaşırsak, evde İtalyanca konuşulduğu için Türkçe öğrenemeyen, ailesinden dil, tarih, millet vs. bilincine dair hiçbir şey öğrenemeyen Primo'nun böylesine dirayetli ve cesur bir tavır sergilemesi bizi şaşırtabilir. Bu yüzden Primo'nun yazar tarafından idealize edilmiş bir karakter olarak sunulduğunu söyleyebiliriz. Nitekim, Primo hikâyenin sonunda ölümü göze alacak bir kahramanlık sergiler. Esaret ve kimliksizleşmeye karşı ölümü bir nevi özgürlük olarak tercih eder. Çünkü ona göre asıl ölüm, benliğini kaybetmiş, köksüz ve kimliksiz bir gölge olmak, "lisanlarını, ahlaklarını, adetlerini unutan ve sadece isim olarak "*Türk*" kalabilen "*renksizler ordusu*"na katılmaktır.

Yazar ayrıntıları kullanma konusunda başarılıdır. Kenan Bey Primo ile yaptığı bir konuşmada ;"*Sen bir aslansın yavrum, aslan bir Türk. Adın tarihe geçecek*"(s.44) der. Bunu gayet "*büyük ve âli bir iş*" yapmakla mümkün olacağını belirtir. Primo de hikâyenin sonunda, İtalyan askerlere karşı gerçekleştireceği eylemden önce babasının sözlerini tekrar eder.

Ömer Seyfettin bu hikayesinde tarihî ve toplumsal bir konudan hareketle kişiler düzleminde yaşanan bir bilinçlenme sürecini işlemiştir. Bireyin kendine ve değerlerine dönüş macerasının millî bir anlayış çerçevesinde ele alındığı hikâyeye, kişiyi içinden gelen “olması gerek” sesine karşı duyarlı olmaya çağırılmaktadır. Gerçek anlamda varoluş ve ölüm bu şekilde mümkün olacaktır. Aksi takdirde yaşam ve ölüm, renksiz bir yaşantı içinde hiçbir anlam taşımayacaktır.

Kaynakça

- EMİL, Birol (1997), *Türk Kültür ve Edebiyatından Meseleler I*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci (1984), “*Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Yabancılar*”, *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, İstanbul: Marmara Üniv. Yayınları.
- JUNG, C.G. (1999), *Keşfedilmemiş Benlik*, İstanbul: İlhan Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet (1997), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, (3.bs), İstanbul: Dergâh Yay.
- SAYDAM, Bilgin (1997), *Deli Dumrul'un Bilinci*, İstanbul: Metis Yay.
- SEYFETTİN, Ömer (1998), *Bomba –Bütün Eserleri-*, (10.bs), İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Return to National Conscious in Ömer Seyfettin's “Primo Türk Çocuğu” (A Turk Child Primo)

Ebru BURCU*

Abstract: In the story “Primo Türk Çocuğu” changes in man’s life while he become conscious, are questioned. Showing the changes in Kenan and Primo’s life, the autor point out that only physical force is not enough for human’s struggle of existance. As a result, man and community, which lost morale values, can not defend theirselves in other aspects.

To know the values inside himself and to realise his own identity, man should answer to the question “Who am I?” If he can find the answer to this question, he will escape himself from colourless.

Key words: Ömer Seyfettin, Primo Türk Çocuğu, national conscious, humanism, identity

*Inönü University, Faculty of Arts and Science / MALATYA
eburcu@inonu.edu.tr

Призыв Омара Сейфеттина к “Национальному Самосознанию” в Рассказе “Турецкий Сын Примо”

Эбру БУРДЖУ*

Резюме: Рассказ “Турецкий Сын Примо” прослеживает изменения в самосознании человека в процессе возвращения к национальному самосознанию. В этих переменах, которые переживают Кенан и Примо, указывается, что для борющегося за существование человека, бороться с врагами только физически недостаточно. Человек и общество, потерявшие свои духовные ценности, не способны защищаться и в других аспектах. Для того, чтобы познать себя и ценности, из которых он состоит человек должен быть равнодушным к вопросам “Кто я?” и “каким я должен быть?”. Если человек находит в себе ответы на эти вопросы, то он способен выбраться из мрачности.

Ключевые слова: Омар Сейфеттин, Турецкий Сын Примо, национальное самосознание, прозрение, гуманизм, самоопределение.

* Университет Иненю, Факультет Естественных и Гуманитарных Наук, Кафедра Турецкого Языка и Литературы- МАЛАТЬЯ
eburcu@inonu.edu.tr

